

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پولشویی

اداره مبارزه با پولشویی و تامین مالی تروریسم

راهنمای چگونگی اجرای «دستورالعمل شفاف‌سازی تراکنش‌های بانکی اشخاص»
در بانک‌ها و موسسات اعتباری غیربانکی

اسفندماه ۱۳۹۹

«بسمه تعالی»

راهنمای چگونگی اجرای «دستورالعمل شفاف‌سازی تراکنش‌های بانکی اشخاص» در بانک‌ها و موسسات اعتباری غیربانکی

به منظور حسن اجرای «دستورالعمل شفاف‌سازی تراکنش‌های بانکی اشخاص» مصوب جلسه مورخ ۱۳۹۸/۱۱/۲۹ شورای پول و اعتبار و «دستورالعمل نحوه اخذ مستندات موضوع تبصره (۲) ماده (۱۱) و تبصره (۱) ماده (۱۲) دستورالعمل شفاف‌سازی تراکنش‌های بانکی اشخاص» مصوب جلسه مورخ ۱۳۹۸/۱۲/۱۳ کمیسیون مقررات و نظارت موسسات اعتباری بانک مرکزی، "راهنمای چگونگی اجرای «دستورالعمل شفاف‌سازی تراکنش‌های بانکی اشخاص» در بانک‌ها و موسسات اعتباری غیربانکی" به شرح ذیل تدوین می‌گردد.

این راهنما در سه فصل تنظیم شده است. فصل نخست مفاهیم و قواعد کلی ناظر بر دستورالعمل‌های پیش‌گفته را در بر می‌گیرد. در فصل دوم و سوم به ترتیب به تبیین بیشتر مقررات خاص مربوط به اعمال شفافیت در تراکنش‌های حضوری و اعمال شفافیت در تراکنش‌های غیرحضوری پرداخته خواهد شد. در این راهنما عبارات "دستورالعمل شفاف‌سازی" و "دستورالعمل نحوه اخذ مستندات" به ترتیب در معنای دستورالعمل‌های فوق‌الذکر و عبارت «دستورالعمل‌ها» برای اشاره به هر دو مقرر به کار خواهد رفت.

فصل اول – کلیات

➤ دامنه شمول

دستورالعمل‌ها کلیه نقل و انتقالات الکترونیکی (Wire transfer) اعم از ساتنا، پایا و درون‌بانکی به شرح تعریف مندرج در بند (۱۹) ماده (۱) دستورالعمل شفاف‌سازی را در بر می‌گیرد. بنابراین دامنه شمول دستورالعمل‌ها حسب مورد مشتمل بر خدمات حضوری و یا برداشت از طریق درگاه‌های پرداخت غیرحضوری می‌باشد.

با تاکید بر لزوم توجه به بخشنامه شماره ۹۹/۲۹۸۱۹۶ مورخ ۹۹/۰۹/۱۹ موضوع الزامات اجرایی «قانون اصلاح صدور چک»، متذکر می‌گردد، چک‌های بانکی - جز در صورت کارسازی وجه چک و انتقال آن از طریق ساتنا، پایا و درون‌بانکی - مشمول احکام قانونی مندرج در دستورالعمل‌ها نمی‌شود. به علاوه با اجرای قانون جدید صدور چک و مفاد آن از جمله ممنوعیت صدور و انتقال چک در وجه حامل نیازی به شمول دستورالعمل‌های مورد بحث در خصوص انواع چک نخواهد بود.

➤ اهداف و رویکرد

اهداف مورد نظر از تصویب دستورالعمل‌ها، در درجه نخست اعمال شفافیت در تراکنش‌های بانکی و در مرحله بعد انتظام بخشی و ضابطه‌مند نمودن استفاده از برخی خدمات شبکه بانکی است. در خصوص فرآیندهای مقرر شده در دستورالعمل‌ها، بخشی باید به صورت سیستمی و خودکار اجرا شود و بخش دیگر که تراکنش را منوط به تکمیل فیلد بابت و ارائه اسناد مثبت می‌کند به منظور ایجاد امکان رصد معاملات و تراکنش‌های بانکی و در نتیجه کشف و پیگیری موارد مشکوک مقرر گردیده است. این الزامات منطبق با تحولات قانونگذاری در حوزه مبارزه با پولشویی و تامین مالی تروریسم و دارای مبنای حقوقی و قانونی است.

علاوه بر لزوم تحقق اهداف پیش‌گفته، رویکرد بانک مرکزی در اجرای مفاد دستورالعمل‌ها، عدم ایجاد اختلال در تعاملات اقتصادی و روزمره آحاد افراد جامعه و در عین حال جلوگیری از توسل به شیوه‌های صوری به منظور فرار از قانون و نقض غرض قانونگذار است. بدیهی است توجه به رویکرد و اهداف وضع یک مقرره باید در تفسیر و اجرای آن نیز مورد توجه قرار بگیرد.

➤ شرح عبارات

به منظور رفع ابهام، برخی از اصطلاحات و مفاهیم به کار رفته در متن دستورالعمل‌ها به شرح ذیل تبیین می‌شوند:

- حساب تجاری (مربوط به شخص حقیقی):

هر نوع حساب بانکی است که در نظام مالیاتی کشور به عنوان تجاری ثبت و شناسه مالیاتی برای آن صادر شده است و توسط صاحبان فعالیت‌های اقتصادی به منظور پیشبرد اهداف اقتصادی و امور تجاری مورد استفاده قرار می‌گیرد. بدیهی است عبارت "استفاده تجاری" نیز هرگونه استفاده از حساب مذکور در راستای پیشبرد اهداف و امور پیش‌گفته را شامل خواهد شد. تدوین سازوکار اجرایی مقررات مربوط به حساب‌های تجاری با همکاری سازمان امور مالیاتی کشور در دست پیگیری بوده و تا زمان اعلام قطعی سازوکار مذکور تمامی حساب‌ها شخصی محسوب شده و مشمول احکام مربوط به حساب‌های شخصی خواهند بود.

- ابزار بیومتریک (زیست‌سنجی)

وسیله شناسایی و احراز هویت است. چنین ابزارهایی از روش‌های خودکار تأیید یا شناخت هویت یک فرد زنده بر اساس یک ویژگی فیزیولوژیکی یا رفتاری استفاده می‌کنند. ویژگی‌های فیزیولوژیکی شامل اثرانگشت، تصاویر صورت، عنبیه و صدا است. ویژگی‌های رفتاری نیز مواردی نظیر راه رفتن و حرکت دست‌ها را در بر می‌گیرد.

- اسناد مثبتة:

به اسناد و مدارکی که دلالت بر وقوع معامله یا رویداد مالی مشخص دارد اسناد و مدارک مثبتة گفته می‌شود. اسناد و مدارک مثبتة حسب مورد نشان‌دهنده طرفین مورد معامله، تاریخ، مبلغ و ماهیت، شرایط و جزئیات رویداد مالی است و باید روشن، واضح و معتبر باشد تا قابلیت اتکا داشته باشد؛ از قبیل قرارداد، مبیعه‌نامه، اسناد نقل و انتقال، قبوض مربوطه، فاکتور، اظهارنامه و نظائر آنها.

- مصادیق اسناد مثبتة:

هرگونه سند که از طرف مراجع، نهادها، سازمان‌ها، ادارات، شرکت‌ها، توسط مقامات یا اشخاص ذی‌صلاح آنها و با طی مراحل قانونی و رعایت شرایط لازم جهت صدور از جمله مشخصات طرفین، تاریخ، جزئیات مربوطه، مهر یا امضای صادرکننده و... صادر شوند از مصادیق اسناد مثبتة به شمار می‌روند.

- معیار تشخیص اسناد مثبتة:

ملاک حائز اهمیت در تشخیص اتکا به یک سند، قابلیت اثبات معامله یا رویداد مالی به وسیله آن در حدود متعارف است. از این رو ممکن است چند سند برای اثبات یک معامله یا رویداد و به عکس یک سند در اثبات معامله یا رویدادهای مختلف - توسط یک شخص یا اشخاص مختلف - به کار گرفته شود مگر آن که از جهت دیگر منع یا مشکل قانونی وجود داشته باشد. به علاوه ممکن است اسناد مذکور به زبان فارسی و یا زبان‌های دیگر تنظیم شده باشد. بنابراین در صورت وجود شرایط شکلی و ماهوی معتبر به نحو متعارف، تمامی اسناد از جمله اسنادی عادی یا رسمی در زمره اسناد مثبتة قرار خواهند گرفت.

- شرایط پذیرش اسناد مثبتة:

تناسب سند مورد استفاده و مورد معامله با توجه به عرف تجاری پذیرفته‌شده در نظام بانکی باید در نظر گرفته شود.

- مدیریت نقدینگی:

منظور از مدیریت نقدینگی، اداره وجوه شخصی با هر انگیزه‌ای از جمله تجمیع مبالغ، استفاده آتی و نظایر آن است.

- مصادیق مدیریت نقدینگی:

مدیریت نقدینگی اشخاص حقیقی، صرفاً انجام تراکنش، به مقصد حساب‌هایی که به نام خود شخص است را در بر می‌گیرد. در خصوص اشخاص حقوقی نیز، انجام تراکنش‌های بین حساب‌های متصل به یک شناسه حقوقی، مدیریت نقدینگی محسوب می‌شود. با ملاحظه این معیار انتقال وجه بین حساب‌های شخص و اعضای خانواده یا افراد تحت ولایت و قیمومت، شخص حقوقی و مدیران شخص حقوقی، وکیل و موکل، شرکا و موارد مشابه مدیریت نقدینگی به شمار

نمی‌رود. بنابراین حتی اگر یک شخص حقیقی همزمان واجد شخصیت حقوقی نیز باشد انتقال وجه از حساب شخص حقیقی به شخصیت حقوقی وی مدیریت نقدینگی نخواهد بود. به‌علاوه، هدیه یا هبه نیز از مصادیق مدیریت نقدینگی به شمار نمی‌رود و انجام تراکنش به این منظور باید تحت عنوان بند (۶) جدول مندرج در ماده (۸) دستورالعمل نحوه اخذ مستندات صورت بگیرد.

➤ تعدد حساب

تعدد حساب از هر نوع با رعایت مفاد ماده (۱۹) «دستور العمل اجرایی شناسایی و تعیین تکلیف حساب‌های مطالبه نشده و مازاد ریالی» مصوب یک هزار و دویست و سی و چهارمین جلسه مورخ ۱۳۹۶/۰۵/۱۷ شورای پول و اعتبار بلامانع است. ماده مذکور مقرر کرده است:

"هر یک از مؤسسات اعتباری مجاز به افتتاح و نگهداری بیش از یک حساب سپرده انفرادی و یک حساب مشترک سپرده قرض‌الحسنه پس‌انداز، یک حساب انفرادی و یک حساب مشترک سپرده قرض‌الحسنه جاری و یک حساب انفرادی و یک حساب مشترک سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت عادی برای هر شخص حقیقی نمی‌باشند."

➤ رفع تعارضات احتمالی

در خصوص تعارض تبصره ماده (۴) دستورالعمل شفاف‌سازی تراکنش‌های بانکی اشخاص، مبنی بر جواز افتتاح حساب سپرده به صورت غیرحضوری و ارائه خدمات بانکی منوط به شناسایی از طریق ابزارهای بیومتریک و حکم مندرج در تبصره (۳) ماده ۹۱ آیین‌نامه اجرایی ماده (۱۴) الحاقی قانون مبارزه با پولشویی مصوب جلسه مورخ ۱۳۹۷/۰۷/۲۱ هیات محترم وزیران، مبنی بر ممنوعیت ارائه خدمات پایه به صورت غیرحضوری، باید توجه داشت شناسایی، بخشی از فرآیند افتتاح حساب به عنوان یکی از مصادیق خدمات پایه است و در صورت مجاز بودن ارائه اصل خدمت، موسسه اعتباری مجاز است شناسایی مشتری را به صورت غیرحضوری انجام دهد؛ اما در خصوص تعارض جواز یا ممنوعیت ارائه خدمت (افتتاح حساب) متذکر می‌گردد بر اساس مصوبه شماره ۱۳۹۹۳۰/ت/۵۸۴۸۴هـ مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۰۲ لغو ممنوعیت یادشده و ارائه خدمات پایه به صورت غیرحضوری، بعد از تصویب دستورالعمل مربوطه توسط شورای مقابله و پیشگیری از جرایم پولشویی و تامین مالی تروریسم بلامانع خواهد بود.

افزون بر موارد فوق و از نظر اجرایی، رعایت آستانه‌ها و محدودیت‌های دیگری که به موجب سایر قوانین وضع شده است مانند محدودیت‌های مربوط به انتقال وجه از طریق دستگاه‌های خودپرداز یا محدودیت‌های مربوط به پایانه‌های فروش به قوت خود باقی بوده و تعارضی از این حیث وجود ندارد.

فصل دوم – اعمال شفافیت در تراکنش‌های غیر حضوری:

➤ مختصات تراکنش

– آستانه تراکنش

عبارت مندرج در ماده (۸) دستورالعمل شفاف‌سازی مبنی بر این که "موسسه اعتباری موظف است آستانه مجاز... را به روزانه مبلغ یک میلیارد ریال محدود کند" به این مفهوم است که تخطی از یک میلیارد ریال مجاز نیست اما انجام تراکنش به مبلغ یک میلیارد ریال و کمتر از آن بلا مانع است. آستانه مندرج در تبصره ماده مذکور و ماده (۹) نیز به همین نحو، اعمال خواهد شد.

➤ تراکنش‌های کارتی

– آستانه تراکنش

آستانه مندرج در مواد (۱۳) و (۱۴) دستورالعمل شفاف‌سازی، مبلغ ذکر شده و کمتر از آن را در بر می‌گیرد اما تخطی از آن مجاز نیست.

– موارد مستثنی

ماده (۱۳) دستورالعمل شفاف‌سازی حداکثر تراکنش از هر کارت متعلق به اشخاص "حقیقی" را معین کرده است و تبصره ماده مذکور با ذکر نام، برخی اشخاص "حقوقی" را از شمول حکم ماده استثنا کرده است. منظور تبصره مذکور آن است که ابزارهای پذیرش فیزیکی و مجازی شرکت‌های هواپیمایی، خودروسازی و شرکت‌های نفتی از حکم مقرر در ماده (۱۳) یادشده مستثنی هستند.

فصل سوم – اعمال شفافیت در تراکنش‌های حضوری:

➤ مختصات تراکنش

– آستانه تراکنش

تکلیف قانونی مندرج در مواد (۱۱) و (۱۲) دستورالعمل شفاف‌سازی، مبالغ "دو میلیارد ریال" برای اشخاص حقیقی و "ده میلیارد ریال" برای اشخاص حقوقی را در برنگرفته و صرفاً وجوه بالاتر از مبالغ فوق را شامل می‌شود.

– انجام تراکنش از حساب‌های مشترک

در خصوص حساب‌های مشترک محاسبه مبلغ تراکنش با ملاحظه قدرالسهم هر یک از شرکا محاسبه خواهد شد.

- تعدد تراکنش

در فرض تعدد تراکنش، رعایت محدودیت‌های دستورالعمل شفاف‌سازی باید با ملاحظه "مشتری محور" بودن دستورالعمل‌ها و ملاک "مقصد واحد" مورد توجه قرار گیرد. بنابراین اگر فردی قصد دارد در بازه زمانی تعیین شده، از حساب‌های متعدد در یک موسسه اعتباری و یا از طریق یک حساب و به وسیله خرد کردن تراکنش‌ها، مبالغی بیشتر از آستانه‌های مورد نظر در مواد (۱۱) و (۱۲) دستورالعمل شفاف‌سازی را به حساب شخص (حقیقی یا حقوقی) واحد منتقل نماید مشمول حکم مقرر در مواد مذکور مبنی بر تکمیل فیلد بابت یا ارائه اسناد مثبت خواهد بود و بعد از عبور مجموع مبالغ از آستانه معین، باید قصد خود از انتقال تمام وجوه را اعلام نماید. در این حالت اگر انتقال وجوه به مقاصد متعدد باشد تکلیف پیش‌گفته موضوعیت نخواهد داشت.

➤ جدول ارائه مستندات

- لزوم طراحی فیلد بابت

بر اساس ماده (۵) دستورالعمل شفاف‌سازی، طراحی "فیلد بابت" توسط موسسات اعتباری ضروری است اما اعمال آن اجباری شدن برای مشتریان در این مرحله فقط نسبت به تراکنش‌های بالاتر از آستانه باید صورت بگیرد.

- مندرجات فیلد بابت

طراحی مندرجات "فیلد بابت" در فرم و سامانه نیز بر اساس ردیف‌های ۱۹ گانه ماده (۸) دستورالعمل نحوه اخذ مستندات باید صورت بگیرد.

➤ تکالیف مربوط به ارائه مستندات

- موارد لزوم دریافت اسناد

به موجب ماده (۸) دستورالعمل شفاف‌سازی، آستانه مجاز مبالغ برداشت از طریق درگاه‌های پرداخت غیر حضوری از کلیه حساب‌های سپرده متعلق به مشتری حقوقی، مشتری حقیقی دارای سپرده تجاری و مشتری حقیقی بالاتر از ۱۸ سال، روزانه مبلغ یک میلیارد ریال است. به موجب ماده (۶) دستورالعمل مذکور انتقال وجوه بیش از آستانه منوط به حضور مشتری یا نماینده قانونی وی در موسسه اعتباری است. از طرف دیگر بر اساس ماده (۱۱) دستورالعمل یادشده، تنها تراکنش‌های بالاتر از دو میلیارد ریال منوط به ارائه اسناد مثبت است. بنابراین و با توجه به جمع مواد مذکور، برای مبالغ حداقل یک میلیارد ریال و دو میلیارد ریال در موسسه اعتباری حضور مشتری در موسسه اعتباری ضروری است و اخذ اسناد مثبت لزومی ندارد. تبصره (۱) ماده (۱۱) به منظور رفع این خلاء وضع شده است.

- عدم ارائه سند
حسب مفاد دستورالعمل شفاف‌سازی و دستورالعمل نحوه اخذ مستندات، ارائه یا ادامه خدمات بانکی، در صورت عدم تسلیم اسناد مثبت به وسیله اشخاص متقاضی دریافت خدمت، ممنوع است.

- حدود مسئولیت صحت یا عدم صحت اسناد
کاربر شعبه موظف است حسب مورد، در حدود تکالیف قانونی و روال متعارف شبکه بانکی اسناد مثبت را دریافت نماید. این امر بدان معناست که کلیت سند به لحاظ شکلی و ارکان قانونی پیش‌بینی شده در حدود متعارف بدون اشکال یا نقص تشخیص داده شود. در صورتی که برای کاربر شعبه با توجه به توضیحات پیش‌گفته، ظن به عدم صحت اسناد ایجاد شود باید مورد را به عنوان معاملات و عملیات مشکوک تلقی نماید. از طرف دیگر ارائه‌دهنده اسناد نیز باید تبعات هرگونه کشف جعل، اظهار کذب و یا گزارش خلاف واقع را بپذیرد.

- اسناد مربوط به معاملات اموال منقول و غیرمنقول
امروزه در عرف تجاری متداول، مبیعه‌نامه حداقل سند مورد استفاده در خصوص اموال منقول و غیرمنقول است. بنابراین منظور از عبارت "به جز خودرو بقیه موارد چک شود" در بند (۸) جدول مستندات، عدم لزوم اخذ مبیعه‌نامه در مورد معامله خودرو نمی‌باشد بلکه منظور تاکید بر بررسی بیشتر در خصوص شرایط صحت مبیعه‌نامه مربوط به سایر اموال است.

- ردیف (۶) جدول مستندات
در خصوص ردیف (۶) جدول مستندات مندرج در ماده (۸) دستورالعمل نحوه اخذ مستندات متذکر می‌گردد فرم مربوطه فقط در موارد مقرر (پرداخت قرض و تادیه دیون) باید مورد استفاده قرار بگیرد. انجام تراکنش به منظور هدیه یا هبه نیز باید تحت عنوان بند (۶) جدول مندرج در ماده (۸) دستورالعمل نحوه اخذ مستندات صورت بگیرد.

- موارد مشکوک
تکرار نوع خاصی از عملیات بانکی و خارج شدن از روال متعارف حسب مورد ممکن است به عنوان اماره‌ای جهت احراز موارد مشکوک تلقی شود. در این صورت مفاد ماده (۵) دستورالعمل نحوه اخذ مستندات اعمال خواهد شد. تکرار استفاده از یک سند و یا استفاده بیش از اندازه متعارف از فرم ردیف (۶) ماده (۸) دستورالعمل نحوه اخذ مستندات از جمله این موارد است.

- موارد مستثنی از ارائه اسناد مثبتیه
در خصوص معافیت برخی اشخاص حقوقی و شرکت‌های تجاری دارای گردش مالی قابل توجه، علیرغم این که تبصره
(۲) ماده (۱۲) دستورالعمل شفاف‌سازی، استثنا کردن برخی اشخاص حقوقی را پیش‌بینی نموده است اما تا زمان اتخاذ
تصمیم مقتضی، تکالیف مندرج در دستورالعمل شفاف‌سازی، در چارچوب مشخص شده باید به مرحله اجرا گذاشته شوند.

➤ **ملاحظات مربوط به مشکلات اجرایی**

در خصوص لزوم ارسال مستندات و نیز حجم کاری بالای شعب با اجرای احکام مقرر در دستورالعمل‌ها از جمله ماده
(۷) دستورالعمل نحوه اخذ مستندات باید توجه شود جهت‌گیری بانک مرکزی به سمت ریسک‌محور شدن ارسال مدارک
و سیستمی شدن بازرسی‌ها است. این امر تدریجی و زمانبر بوده و مستلزم ایجاد زیرساخت‌های مربوط است.
به‌علاوه، بخش عمده‌ای از مشکلات مربوط به اجرای مقررات جدید بانکی ناشی از عدم روزآمدسازی امکانات
نرم‌افزاری بانک‌ها و موسسات اعتباری است. بنابراین به منظور اجرای دقیق مقررات، بانک‌ها و موسسات اعتباری
غیربانکی، حسب مورد باید ایجاد، اصلاح، تکمیل یا به‌روزرسانی زیرساخت‌ها و امکانات نرم‌افزاری خود را در دستور کار
قرار دهند؛ زیرا الزام به اجرای یک تکلیف قانونی، الزام به فراهم آوردن مقدمات اجرایی آن را نیز بر عهده اشخاص
مشمول قرار می‌دهد. در صورت عدم تحقق این مهم، اجرای مطلوب مقررات یادشده و از جمله دستورالعمل‌های مورد
نظر این راهنما متصور نخواهد بود.

«راهنمای چگونگی اجرای دستورالعمل شفاف‌سازی تراکنش‌های بانکی اشخاص در بانک‌ها و مؤسسات اعتباری
غیربانکی» در سی و نهمین جلسه مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۰۳ کمیسیون مقررات و نظارت مؤسسات اعتباری بانک مرکزی
مطرح و کمیسیون ضمن موافقت با مفاد سند مذکور مقرر نمود مراتب به منظور بهره‌برداری مقتضی به شبکه بانکی
کشور ابلاغ گردد. با توجه به این که راهنمای یادشده به منظور حسن اجرای مقررات لازم‌الاجرا و رفع مشکلات اجرایی
شبکه بانکی تدوین شده است انتشار آن برای دسترسی عموم مجاز نمی‌باشد.